

Mr. sc. Jadranka Zorić*

FORENZIČNI (POSTUPNI) INTERVJU (metode i tehnike intervjuiranja djeteta za potrebe kaznenog progona i postupka)

Zakon o kaznenom postupku RH (NN 62/03) predviđa da se u tijeku kaznenog postupka ispitivanje djeteta odnosno maloljetne osobe u svojstvu svjedoka-oštećenika provodi uz pomoć psihologa, pedagoga ili druge stručne osobe te da se ta izjava snimi uz pomoć audiovizualne opreme, sve u svrhu zaštite maloljetnog oštećenika od dalje viktimizacije i ponovljenih ispitivanja koja bi mogla dovesti do kontaminacije dokaznog materijala. Provođenje tih odredbi još uvijek nije zaživjelo u našoj pravosudnoj praksi na način koji bi bio zadovoljavajući sa stajališta psihologijske struke, koji bi osigurao dobivanje nepristrane, vjerodostojne izjave djeteta koja bi neprikosnoveno predstavljala dokazni materijal, uz istodobnu zaštitu djeteta od nove viktimizacije, na način koji će u djeteta proizvesti najmanji stres. U članku se iznose odrednice provođenja postupnog intervjua koje je razvio John Yuille i koje udovoljavaju navedenim zahtjevima. Također se raspravlja o metodama i tehnikama samog intervjuiranja koje se upotrebljavaju kako bi se osigurao nesugestivni pristup kao preduvjet dobivanja vjerodostojnog iskaza.

Uzimanje izjave od djeteta nije uvijek lako ni jednostavno, posebice kad je riječ o maloj djeci. Taj postupak podrazumijeva evociranje djetetova sjećanja na stresni događaj kojem je bilo izloženo. Pred ispitivača se postavlja zadatak da od djeteta dobije vjerodostojnu izjavu, ali da ta izjava bude dobivena za dijete na najmanje stresan način. Da bi se uopće moglo prići takvom postupku, prethodno je nužno utvrditi raspolaže li dijete kapacitetom da daje vjerodostojnu izjavu i je li njegovo psihičko stanje takvo da se postupak može adekvatno provesti. To podrazumijeva utvrđivanje razvojne razine na kojoj dijete funkcionira, utvrđivanje kapaciteta upamćivanja i mogućnosti evociranja

---

* Mr. sc. Jadranka Zorić, spec. kliničke psihologije, stalni sudski vještak za psihologiju iz Zagreba.

sjećanja, utvrđivanje djetetove sposobnosti da verbalno izrazi neko svoje iskustvo, njegov uobičajeni način komunikacije. Od interesa nam je djetetovo emocionalno stanje, način suočavanja sa stresom i reakcije s tim u vezi, šire socijalne okolnosti u kojima živi, kao i njegovo opće zdravstveno stanje i specifični problemi, što sve može biti od presudnog značenja za ocjenu vjerodostojnosti same izjave. Važno je da raspolažemo podacima o okruženju njegova svakodnevnog života, kao i konteksta u kojem se zlostavljanje dogodilo.

Način izvođenja intervjuja ovisi o djetetovoj razvojnoj razini i odrednicama kaznenog čina čije se okolnosti ispituju. Intervju se može provesti jedanput ili više puta, ovisno o djetetu, o profesionalno izvedenom intervjuu, djetetovim sigurnosnim uvjetima. Ispitivanje male djece uključuje upotrebu nekih sredstava igre kombinirano s razgovorom odnosno postavljanjem pitanja. S većom djecom primarno se vodi razgovor i postavljaju pitanja. Pitanja su prije svega opća, odnose se na dječju svakodnevnicu i neutralna su. Tematski su vezana uz njegovu školu, prijatelje, obitelj, slobodne aktivnosti i interese.

Mislimo da osoba koja provodi forenzički intervju mora imati potrebna psihološka znanja i iskustvo koji će omogućiti da se dobije vjerodostojna dječja izjava o tome je li dijete bilo zlostavljano i od koga, koliko često i gdje, kao i druge okolnosti samog događaja. Sam postupak ne smije dovesti do ponovnog stresa, njegova produbljivanja, odnosno dalje viktimizacije djeteta. Dijete nakon intervjuja mora biti uvjereno da sam zlostavljajući čin nije bio njegova pogreška te da će ono nadalje biti sigurno i zaštićeno. Nužnost da intervju s djetetom provodi psihologijski educirana osoba proizlazi iz činjenice da se tijekom intervjuja nužno otkrivaju znakovi traume te da je često potrebno odmah terapijski intervenirati kako bi dijete sačuvalo svoj integritet. Ispitivač za intervjuja ima zadatak ostvariti zaštitu od nepoželjnih utjecaja na pamćenje ili točnost izjave djeteta, učiniti da uplašeno ili zlostavljano dijete primi potrebnu pomoć (terapijsku i sigurnosnu) nakon što izvijesti o zločinu te da sam način ispitivanja bude prilagođen njegovoj razvojnoj razini.

Forenzički intervju razlikuje se po svome cilju od kliničkog intervjuja. Njime želimo dobiti odgovore na pitanja koja su interesantna za sudsku proceduru, dakle dobiti jednostavnu, objektivnu, jasnu sliku detalja počinjenog zlostavljanja. S druge strane, kliničkim intervjuom želi se identificirati problem s planom njegova razrješenja ili terapijske intervencije. Te dvije uloge u svojoj su biti nepomirljive i zahtijevaju različite pristupe, strategije, sredstva i metode, a imaju i različite konzumente. Samim time, ista osoba ne može istodobno biti terapeut djetetu i provoditi forenzički intervju s njime. Terapeuti koji rade sa zlostavljanom djecom moraju prepoznati da su klinička i forenzička uloga u biti različite (slika 1).

Slika 1

	KLINIČKI INTERVJU/TERAPIJA	FORENZIČKA EVALUACIJA
CILJEVI	Razriješiti traumatska iskustva	Razotkriti činjenice
STRATEGIJE	Crtanje, igra, drama, tehnike	Istraživačke tehnike u paru sa selektivnim terapijskim tehnikama da bi se razotkrile u netretiranom miljeu, u legalno prihvatljivom okviru
SREDSTVA	Sredstva upotrijebljena za slobodnu ekspresiju, interpretacija se može koristiti	Sredstva se upotrijebljavaju da bi se pomoglo u iskazivanju
KONZUMENTI	Djeca, roditelji, referalni centri	Djeca, roditelji, referalni centri, legalni sustavi, sustavi dječje zaštite

Forenzički intervju nije moguće provesti sa svom djecom koja su bila izložena nekoj traumi odnosno zlostavljanju. Djeca koja upotrebljavaju tek jednu ili dvije riječi, kojoj je govor nerazumljiv, imaju kratko vrijeme pažnje, a njihova se igra ne može interpretirati u kontekstu proživljenog iskustva, općenito se mogu smatrati nesposobnom za intervju. Djeca koja govore tek nekoliko riječi, naučila su korektne nazive za pojedine dijelove tijela kao i za pojedine radnje (diranje, povrjeđivanje, golicanje, draženje...) uz pretpostavku dostatne mentalne razine, u nekim slučajevima mogu, a u nekima ne mogu dati vjerodostojnu izjavu. Općenito se smatraju sposobnima dati izjavu ona djeca koja raspolažu informacijama primjerenim njihovoj dobi, odnosno ona koja su sposobna razumjeti naše pitanje u tijeku intervjua postavljeno na njihovoj dobi primjeren način. Psiholog će u tome pomoći djetetu ako vodi brigu o vokabularu kojim se dijete služi, upotrebljava konkretne prijedloge u kontekstu konkretnog načina dječjeg mišljenja. Osoba koja će provesti intervju mora biti spremna na to da će se intervju možda provoditi u nekoliko navrata jer su dugi intervjui kontraproduktivni i frustrativni, naročito za manju djecu. Općenito se smatra da **intervju može trajati 30-45 minuta unutar kojih se zapravo desetak minuta odnosi na informacije koje su predmet interesa.**

Ne smijemo zaboraviti da se cjelokupni sudski postupak i forenzički intervju unutar njega provode s ciljem zaustavljanja daljnjeg dječjeg zlostavljanja, najčešće seksualnog, i to prije svega od izvršitelja kojeg je dijete identificiralo.

Prema djetetu i njegovoj obitelji se intervenira s ciljem redukcije mogućnosti viktimizacije od eventualnih budućih izvršioaca i prevencije sekundarne viktimizacije djeteta od legalnog sustava. Na taj se način također reducira mogućnost da zlostavljač viktimizira drugu djecu u budućnosti, promovira se zdrav način komunikacije unutar obitelji kao i zdravo formiranje odnosa s drugim ljudima. Rezultat koji se želi polučiti jest prevencija budućih problema u ponašanju, emocionalnih problema, životnostilskih problema vezanih uz prethodno iskustvo žrtve zlostavljanja (npr. jezgrovna zlostavljanost, uživanje u izrabljivačkom odnosu u odrasloj dobi, kriminalni životni stil, problemi s mentalnim zdravljem, buduće zlostavljanje vlastite djece). Koliko je sve to važno pokazala su istraživanja J. Brierea i M. Runtza (1990.) koja upućuju na to da zlostavljana djeca u kasnijem razdoblju svoga života imaju mentalne probleme ili postaju izvršitelji kaznenih djela.

Valja naglasiti da intervju kao način dobivanja podataka po svojim osobitostima nije znanstvena metoda i ima mnoge metodološke nedostatke koji ugrožavaju pouzdanost i valjanost dobivenih podataka. Stoga je nužno intervju voditi na standardizirani način koji će reducirati moguće nedostatke. Prije svega mislimo uzimanje dječjih izjava u istinski zaštitnoj atmosferi, u nesudskom okružju, da se dijete prilikom davanja izjave osjeća udobno i ugodno, sigurno od sadašnje ili buduće traume. Soba u kojoj se intervju provodi mora biti specijalno dizajnirana: udobna, tiha, izolirana od eventualnih ometanja. Mora biti opremljena s nevidljivom video i audio opremom i svi intervjui moraju biti snimani. Na taj se način bilježe sve dječje konstatacije i ponašanja. Važno je osigurati zaštitu od utjecaja vanjskih ideja i osoba. Najveća je opasnost postavljanje sugestivnih pitanja i upotreba tehnika i metoda koje utječu na vjerodostojnost dobivenih podataka. Najčešće intervju provodi jedan ispitivač, ali je moguće da u sobi za ispitivanje budu i dva ispitivača. Svakako mora biti jasno tko od njih vodi primarnu ulogu. Da bi se osigurala zaštita od vanjskih utjecaja, nijedna osoba osim ispitivača ne može imati izravni kontakt s djetetom, pa čak ni u svrhu pružanja podrške. Trenirani dječji "zaštitnik" (u nekim zapadnim zemljama iz ureda dječjeg pravobranitelja) može pratiti dijete tijekom intervjua.

Ispitivač treba poznavati dinamiku samog čina seksualnog zlostavljanja, proces kojim se otkriva inkriminirano djelo i razvojne čimbenike koji su presudni za uzimanje izjave od djeteta.

1. Dinamika seksualnog zlostavljanja djeteta odnosi se na način prilagodbe djeteta na zlostavljajući čin kojim je bilo izvrgnuto kao i na razvoj dječjih strategija preživljavanja doživljene traume. Poznavanje tog procesa omogućuje prevenciju razvoja sekundarne traume u djeteta tijekom otkrivanja zločina. Najčešće tipične reakcije djece nazvane **sindromom akomodacije seksualno zlostavljanog djeteta** (Roland Summit, 1983.) jesu povlačenje, doživljaj bespomoćnosti, doživljaj vlastitog zatočenja i prilagođivanja situaciji te na zakašnjele proturječne reakcije i otkrivanje zlostavljanja koje ne

uključuje osudu. Možemo očekivati i pojavu opoziva prethodno dane izjave. Sve te reakcije moguće su i u situacijama kada se zlostavljač nalazi unutar obitelji, ali i ako on nije član obitelji. Najčešće je zlostavljač ipak osoba koja je poznata djetetu i u koju dijete ima povjerenje.

2. Proces otkrivanja

Dijete nije uvijek spremno otkriti zlostavljača i sam čin zlostavljanja. Istraživanja koja su izvršili Sorenson i Snow 1991. pokazuju da broj otkrivenih seksualnih zlostavljanja ne raste s djetetovom dobi. Gotovo 75% žrtava negira zlostavljanje u prvom intervjuu. Svega 7% onih koji su u prvom razgovoru poricali silovanje promijenili su svoj iskaz u aktivno otkrivanje tijekom intervju. 22% djece je opozvalo svoj iskaz tijekom intervju. Međutim 96% ispitane djece tokom daljnjih intervju prešlo je u fazu otkrivanja zlostavljanja. Ti nalazi naglašavaju potrebu da osoba koja provodi intervju s djetetom vlada znanjima o načinu i dinamici kojom djeca otkrivaju zlostavljača i sam čin zlostavljanja. Stoga je važno da intervju bude sniman, jer snimka intervju i njegova naknadna validacija može pomoći u razotkrivanju dinamike dječje izjave. Preferira se audiovizualna snimka koja će pored verbalnog zapisa zabilježiti vizualne, neverbalne reakcije djeteta (i ispitivača), pa će time biti sadržajnije informacijama koje će nam biti potrebne za kasniju ocjenu procedure i vjerodostojnosti dobivene izjave.

S djetetom se provodi strukturirani forenzički intervju. Jedan od takvih je *postupni intervju koji je razvio John Yuille* s Univerziteta British Columbia. Osnovna postavka od koje polazi Yuille je da će izvještaj o činjenicama biti točniji kada ih generira sam intervjuirani. Ispitivačev zadatak je kreirati pitanja na koja će dobiti slobodan odgovor djeteta minimalizirajući svoj utjecaj. Sam intervju organiziran je u četiri faze: građenje izvještaja, uvod u predmet interesa, isprobavanje i razjašnjavanje te zaključenje intervju.

1. Građenje izvještaja prva je i najvažnija stepenica koja uključuje uspostavljanje dobrog odnosa s djetetom na način da se raspravlja o neutralnim temama. Osnovni je cilj da se dijete osjeća ugodno u društvu s osobom koja provodi intervju. Ta osoba treba pokazati interes za dječja iskustva što će stvoriti osnovu za budući izvještaj. Ispitivač u ovoj fazi neformalno promatra dječje komunikacijske vještine i razvojnu razinu. Ako nije moguće uspostaviti odgovarajući kontakt s djetetom, intervju se neće dalje nastaviti.

Tijekom tog uvodnog razgovora ispitivač će djetetu reći razlog njihova susreta i kako će se dobivene informacije upotrijebiti. Dijete treba informirati da se razgovor snima, kako će biti upotrijebljene dobivene informacije kao i o tome tko se sve nalazi iza zaslona.

Kroz fazu građenja izvještaja ispitivač potiče dijete da opiše svoja dva specifična iskustva koja nemaju veze s činom zlostave. Pokazujući interes za

dječje iskustvo, ispitivač osigurava točnu procjenu kvalitete detalja koju je dijete kadro dati. On potiče dijete da slobodno priča i odgovara na nesugestivna, otvoreno-zatvorena pitanja koja podrazumijevaju dobivanje više detalja. Važno je naglasiti važnost govorenja istine, najčešće pred kraj faze građenja izvještaja. Razgovara se o istini, lažima i na posljedice koje je dijete s tim u vezi dosad iskusilo. Taj dio procesa mora biti učinjen pažljivo jer su s djecom ponekad, prije intervjua, razgovarali drugi koji nisu iskazali vjerovanje u ono što dijete govori. Uspostava povjerenja između ispitivača i djeteta je presudna. Ako se ne akceptira mogućnost utjecaja drugih ljudi, možemo pogrešno zaključiti da dijete postaje defenzivno i da se povlači od ispitivača.

- 2. Uvod u sam predmet interesa** započinje postavljanjem indirektnih općih otvoreno-zatvorenih pitanja tipa: "Znaš li zašto si došao razgovarati sa mnom danas?" Ponekad će biti nužno postaviti nekoliko takvih pitanja. Ako je potrebno, ispitivač će postaviti i specifičnije pitanje sa svrhom dobivanja odgovora koji su vezani uz predmet interesa, ali je tada nužno brzo vratiti se na otvoreno-zatvorena pitanja. Opća pitanja o ljudima s kojima je dijete u vezi mogu biti produktivna kako bi dijete stabiliziralo negativna osjećanja o zlostavljaču i otkrilo samo zlostavljanje.

Kad dijete otkrije činjenicu zlostavljanja, ispitivač ga potiče da slobodno ispriča činjenice svog iskustva. Nakon toga dijete se zamoli da nacrtu sliku koju je opisalo riječima o doživljenim aktivnostima koje je iskusilo. Ta će slika biti upotrijebljena kao dokazni materijal na sudu. Od izrazite je važnosti slušati i ne prekidati dijete, ne korigirati ga niti inzistirati na nečemu tijekom slobodnog iskazivanja. To ne isključuje nužnost povremenih intervencija tipa: "Onda, što se dogodilo? ili "Reci mi o..."

- 3. Potom slijedi faza isprobavanja i razjašnjavanja** kako bi se dobile forenzički relevantne informacije koje su nepoznate djetetu. Tom prilikom upotrebljavaju se generalizirana i specificirana pitanja koja slijede informacije koje su već dobivene tijekom intervjua u fazi slobodnog iskaza. Nužno je da dijete nacrtu eksplicitne detalje svoga iskustva. Dijete može nacrtati detalje koji se odnose na eksplicitnu seksualnu aktivnost, opisati svoje osjećaje (emocionalne, fizičke), mirise, okuse i doživljaj tkiva. Verbalne naznake koje dijete daje uputit će na sadržaj samog crteža. Cilj je da dijete nacrtu detalje koje je iskusilo jedino ono i zlostavljač. Nekonzistentni i kronološkoj dobi neprimjereni odgovori koje dijete daje nježno će se testirati. Sam ispitivač mora napraviti lagan i kompetentan zaključak o izjavama koje dijete daje.
- 4. Zaključenje intervjua** odvija se na način da se žarište razgovora brzo prebaci na neutralne teme. Na taj način osiguravamo završetak intervjua u pozitivnom ozračju. Nakon što se dijete opusti i usmjeri na druge sadržaje, ispitivač nužno treba zahvaliti djetetu za sudjelovanje kao i na svakom

dokazu koji je tijekom intervjua nacrtalo. Ako dijete ima pitanja prema ispituvaču, na njih se mora odgovoriti prije nego što se intervju završi.

Povratak djeteta njegovu roditelju ili staratelju mora biti izveden uz specijalnu pažnju. Roditelji često trebaju informaciju o tome što se dogodilo djetetu kako bi mogli osigurati potrebnu medicinsku ili terapijsku brigu i pomoć. Informacija da je dijete bilo povrijeđeno može biti vrlo teško prihvatljiva za njih. Zbog toga je nužno roditelja ili staratelja upoznati s informacijama koje su dobivene i dati mu vrijeme koje mu je potrebno kako bi se njegove emocije stišale prije nego što se ponovno susretne s djetetom. Na taj način osiguravamo da dijete ne razvije doživljaj odgovornosti za bol osoba koje voli i ne viktimizira se ponovno. Nužno je da staratelj smiri svoje emocije prije nego što se susretne s djetetom. Edukacija roditelja ili staratelja važna je da bi se spriječila dječja bol koja može biti i veća nego što je bila originalna trauma.

POSTAVLJANJE PITANJA I UPOTREBA POMOĆNIH SREDSTAVA TIJEKOM INTERVJUA

Pitanja i pomoćna sredstva odabiru se ovisno o razvojnoj razini pojedinog djeteta. Na raspolaganju su različite vrste pitanja i različita pomoćna sredstva kao što su anatomske lutke, anatomske crtanje, crtanje slika, pričanje priča, kuća lutaka.

Odabir pitanja nije ništa manje značajan od upotrijebljenih sredstava iako je, naročito kod manje djece, ono što djeca pokazuju tijekom bavljenja nekim sredstvom često slikovitije od samog verbalnog iskaza. Pitanja koja se postavljaju tijekom ispitivanja nije moguće tretirati odvojeno od upotrebe sredstava – dosad provedena istraživanja pokazala su da djeca komuniciraju potpunije ako se pitanja postavljaju uz istodobnu upotrebu sredstava u odnosu na verbalnu komunikaciju bez sredstava. Dobru praksu predstavlja upotreba više tehnika istodobno, čak i onda kad je riječ o upotrebi samo pitanja i anatomske lutaka. Neke od tih tehnika, primjerice pričanje priča, mogu upotrebljavati samo stručnjaci za mentalno zdravlje i ne smiju ih upotrebljavati policijski ili sudski djelatnici. Ostale tehnike upotrebljavaju svi stručnjaci koji su osposobljeni za intervjuiranje djece ako su uvježbani za njihovu upotrebu.

UPOTREBA PITANJA

Svakako treba izbjegavati upotrebu sugestivnih pitanja jer to može dovesti do formiranja pogrešnih zaključaka. Adekvatni, vjerodostojni dječji odgovori dobivaju se prije svega otvoreno-zatvorenim pitanjima.

Razlikujemo sljedeće vrste pitanja:

- opća pitanja
- fokusirana pitanja
- pitanja višestrukog izbora
- da-ne pitanja
- sugestivna pitanja

Opća pitanja najčešće se koriste kao otvorena u prilikama ispitivanja ili tretmana odraslih ljudi. Primjerice, odrasla seksualno zlostavljana osoba dolazi na ispitivanje i njoj postavljamo sljedeće pitanje: “Kažite mi zašto ste došli danas k meni?” Takvo će pitanje izazvati odgovor o samoj biti seksualnog zlostavljanja. Prema seksualno zlostavljanoj djeci upotrebljavaju se komparabilna opća pitanja: “Je li ti netko rekao zašto si danas došao k meni?”. S djecom adolescentne dobi opća pitanja polučuju neku informaciju o seksualnom zlostavljanju. Takva su pitanja općenito manje učinkovita kod manje djece. Njihov je tipični odgovor: “Ne sjećam se.” Ponekad kažu da znaju zašto su došli, ali da ne žele pričati o tome ili, primjerice, možemo očekivati odgovor “pričati o ružnim stvarima” ili “reći ono što je djed učinio”. Takav odgovor zahtijeva dalju elaboraciju, upotrebu više direktivnih pitanja.

Dosadašnja klinička iskustva pokazuju da je upotreba **fokusiranih pitanja** optimalna. Takva pitanja često rezultiraju relevantnim informacijama, ali naravno nisu najbolja. Tri su tipa fokusiranih pitanja:

- pitanja fokusirana na ljude,
- pitanja fokusirana na okolnosti zlostavljanja,
- pitanja fokusirana na dijelove tijela.

Unutar svakog od tih tipova pitanja razgovor o nekoj dnevnoj rutini i aktivnostima može polučiti iznošenje relevantnih informacija. Npr. pitanja o kupanju mogu polučiti informaciju o dječjem saznanju o dijelovima tijela, roditelju koji pri tome pomaže i okolnostima zlostavljanja.

Kad govorimo o pitanjima fokusiranim na osobe, dobar je odabir početi s pitanjima koja nisu teška - o ukućanima, majci, naposljetku o zlostavljaču. Može se napraviti serija pitanja fokusiranih na osumnjičenika:

- “Gdje Pero (majčin prijatelj) živi?”
- “Što on radi s obitelji?”
- “Kakve stvari posebno radi s tobom?”
- “Da li se te stvari koje Pero radi tebi sviđaju?”
- “Ima li stvari koje Pero radi, a tebi se ne sviđaju?”
- “Je li Pero nekad radio s tobom nešto što se tebi nije sviđalo?”

Pitanja se mogu fokusirati na okolnosti seksualne zlostave:

- “Ima li tajni u tvojoj obitelji?”
- “Da li Pero ikad igra igre s tobom?”

Takva se formulacija pitanja često upotrebljava zato što djeca govore da je seksualno zlostavljanje posebna tajna između njih i počinitelja. Alternativno, počinitelj može inducirati suradnju djeteta ili normalizirati njegovo ponašanje odnosno reakcije, definirajući zlostavljajući čin kao igru.

Pitanja fokusirana na okolnosti zlostave mogu sadržavati informacije koje je ispitivač imao prije nego što je dijete vidio:

“Što tvoj djed radi kad te čuva?”

“Kako se tata brine o tebi kad je mama na poslu?”

“Što se dešava kad si ti u kadi?”

Pitanja fokusirana na dijelove tijela najčešće se upotrebljavaju uz upotrebu anatomskih lutaka ili anatomskog crtanja. Ispitivač djetetu pušta da imenuje različite dijelove tijela. Potom mogu biti postavljena fokusirana pitanja. Primjerice ispitivač može postaviti pitanja koja se odnose na penis:

“Jesi li ikada vidio nečijeg pišu?”

“Čija je to bila piša?”

“Što piša radi?”

Ako dijete odgovori: “Ide piškiti.”, ispitivač može pitati,

“Da li radi nešto drugo?”

Komparabilna pitanja mogu se postaviti ženskoj žrtvi o vagini:

“Jesi li ikad vidjela nečiju pipicu?”

“Da li te ikad netko pitao da diraš njenu pipicu?”

“Je li se ikad nešto dogodilo tvojoj pipici što ti se nije svidjelo?”

“Je li te ikad boljelo?”

“Da li je tvoju pipicu ikad netko dirao?” - ako dijete imenuje neku osobu, postavlja se pitanje: “Kad se to dogodilo, kad te dirao?”

Ponekad dijete ne odgovara na fokusirana pitanja ili možemo dobiti odgovor: “Ne znam.” ili “Ne sjećam se.” U tim je slučajevima potrebno upotrijebiti više direktivnih pitanja.

Ako nismo dobili informaciju upotrebom fokusiranih pitanja, ispitivač može pokušati s **pitanjima višestrukog izbora**. Ima nekoliko otežavajućih faktora za njihovu upotrebu: mala djeca mogu s pitanjem višestrukog izbora imati problema; ispitivač mora biti siguran da je u predložene opcije odgovora uključen pravi odgovor kako se ne bi dogodilo da dijete bira između više neistinitih odgovora. Ako se zlostavljanje dogodilo u prisutnosti više djece, a dijete nije to spomenulo, može se upitati:

“Je li to bio netko od tvojih prijatelja ili netko drugi?”

- npr. u slučajevima kad dijete ne poznaje tu osobu.

Preporučljivo je ograničiti pitanja višestrukog izbora na okolnosti seksualne zlostave i ako je moguće ne vezati ih uz samo zlostavljanje:

“Da li se sjećaš da li si bio obučen u svoju dnevnu ili noćnu odjeću?” ili “Je li to bio tvoj otac, tvoj očuh, obojica ili netko drugi tko te je povrijedio ...?”

Iako istraživanja pokazuju da čak i mala djeca daju korektno točne odgovore na **pitanja DA-NE tipa** (G.Goodman, A.Clark-Stewart, 1991.), ona se obično koriste u istražnim intervjuima samo onda kad otvoreno – zatvorena pitanja nisu više produktivna, a ispitivač ustraje na dobivanju informacija. Razlog zbog kojih moramo biti oprezni prema DA-NE pitanjima je taj da ona mogu polučiti “socijalno poželjne odgovore”, naročito kod male djece. Djeca mogu odgovoriti afirmativno jer misle da je pozitivan odgovor poželjan. Ili pak dijete može ne razumjeti pitanje i nemogućnost negativnog odgovora. Različito fokusirana pitanja, da-ne pitanja obično identificiraju i navodnog krivca i seksualno ponašanje. Fokusirana pitanja, naročito ona koja se odnose na okolnosti zlostavljanja, sadržavaju jednu ili obje opcije.

Primjeri da-ne pitanja:

“Je li tvoja mama stavila prst u vaginu?”

“Je li tvoj očuh napravio to da tvoj (anus) krvari ?”

Sugestivna pitanja su ona u kojima je željeni odgovor specificiran u pitanju. Ona su često stresogeni faktor za žrtvu, naročito kod naizmjeničnog ispitivanja u sudnici. Takva pitanja obično nije nužno primjenjivati, ali se mogu primijeniti kao korektivna jer djetetu prenose ispitivačev pogled na činjenice. Dosadašnja istraživanja su pokazala da sugestivna pitanja mogu utjecati na dječju interpretaciju činjenica i mogu ugroziti valjanost procedure i dobivenih podataka odnosno dokaza (A. Clark-Stewart, W. Thompson, S. Lepore, 1989.).

Primjer:

“Tvoj tata je sisao tvoj penis, je’l tako?”

“Nije li tvoja baka tebi rekla da kažeš svom očuhu da stavi svog pišu u tvoju sestru?”

STRATEGIJA UPOTREBE PITANJA

Ispitivač treba upotrebljavati što više otvoreno-zatvorenih pitanja. Treba nastojati upotrebljavati opća ili fokusirana pitanja i samo ih pretvarati u pitanja višestrukog izbora ili da-ne pitanja u formi u kojoj neće biti iznesena ni jedna informacija kojom ispitivač raspolaže. Kad je primjerice informacija dobivena nakon pitanja višestrukog izbora, ispitivač preoblikuje pitanje u otvoreno-zatvorenu formu, možda upotrebom fokusiranog pitanja.

Primjer:

Ispitivač pita dijete gdje je bila mama kad se zlostavljanje dogodilo (fokusirano pitanje) i dijete ne odgovara. Ispitivač tada pita bez obzira je li mama

bila tamo ili nije (pitanje višestrukog izbora). Dijete odgovara da je mama bila tamo. Ispitivač dalje pita "Što je ona radila?" (fokusirano pitanje). Dijete kaže "Pomagala je tati." Ispitivač pita kako je mama pomagala tati (fokusirano pitanje). Dijete odgovara: "Teško mi je to reći." Ispitivač kaže: "Hm, je' l ona radila nešto u vezi s dodirivanjem?" (da-ne pitanje). Dijete kimne glavom. Ispitivač tada upita gdje ga je mama dodirivala (fokusirano pitanje).

U različitim fazama intervjuja primjereno je postavljanje različitih vrsta pitanja o čijem odabiru uvelike ovisi dobivanje nepristrane, vjerodostojne djetetove izjave.

Donosim protokol pitanja u različitim fazama intervjuja što su ga razvili D. A. Poole & M. E. Lamb (1998.)

FAZE FORENZIČKOG INTERVJUA

UVOD:

*Moje ime je.....i moj posao je da razgovaram s djecom.
Razgovor se snima i xxxx gledaju.....iza ogledala.*

OSNOVNA PRAVILA:

*Možda ću neka pitanja postaviti dvaput (možda se neću sjećati da sam ih postavila već prije).
Kaži mi ako ne razumiješ pitanje...
Kaži mi ako ne znaš odgovoriti...
Kaži mi ako nisi sigurna u svoj odgovor...
Ispravi me ako sam ja u krivu o stvarima koje si mi ispričala...*

PROCEDURA ISTINA / LAŽ:

*Kaži mi koja je razlika između istine i laži.
Napravi primjer...
Zamoli dijete da postavi razliku između "istine" i "laži"
Ako ja kažem npr. da imam 40 godina je li to točno ili netočno? Ponovi dvaput
Napravi usmeni sporazum s djetetom da govori istinu...*

PROVOĐENJE INTERVJUA

*Dječji opis njegova kućnog okružja:
Kako se zoveš, koliko imaš godina, kad je tvoj rođendan...
Gdje stanuješ...
Tko sve živi s tobom...
Kako izgleda tvoj stan, tko je u kojoj sobi...*

*Škola i prijatelji:
Kako se zove tvoja škola...
Kako se zove tvoja učiteljica...
Što ti se najviše sviđa u školi...
Tko ti je najbolji prijatelj...*

DJEČJI RAZVOJ I RAZUMIJEVANJE KONCEPATA

*Vrijeme – upotrijebi primjere
Znaš li brojiti...
Reci mi koliko je sati...
Dan, mjesec, godišnje doba, koje godišnje doba je sada...
Koncepti – upotrijebi primjere
Boje...
Veće od... manje od...
Mokro.....suh...
Tvrdo.....meko...
Prije.....poslije.....
Ispod.....iznad...
Unutra.....vani
Ispred.....iza.....
Dodirni moj nos
Imenuj dijelove tijela (slika)...*

UVOD U TEMU INTERESA:

*Uđite u temu interesa sa najmanje sugestivnim pitanjem. Na primjer: “Kaži mi zašto si tu danas?”
Izbjegavajte riječi kao što su bol, loše, zlostavljanje.*

SLOBODNO IZNOŠENJE

*Uvedite dijete u slobodno izlaganje s generalnom probom kao što je: “Kaži mi sve što znaš o...”
Potičite dijete za kontinuiranim otvoreno-zatvorenim komentarima kao što je, “Onda što?” ili “Kaži mi više o tome.”*

AKO NE:

“Tvoja majka mi je rekla da si joj rekla... (ili: “Čula sam da se tebi nešto dogodilo...”), pričaj mi o tome...”

PROPITIVANJE I RAZJAŠNJAVANJE:

Pokrijte temu na način koji se zasniva na dječjim prvotnim odgovorima da biste izbjegli promjenu teme tijekom intervju. Razjasnite važne teme i opise činjenica koji su nekonzistentni ili nevjerovatni.

Gdje se to dogodilo.....opis zbivanja.
Kada se to dogodilo.....koje doba dana, godine...
Što je on radio.....što si ti radio...
Je li se to dogodilo prije ili poslije Božića....kad je vani bila noć ili dan.....
škola ili praznici...
Je li još netko bio tamo...
Što si imala na sebi.....kako je on bio obučen.
Kako je on to činio ako si ti bila razodjevena.
Je li on nešto rekao kad se to dogodilo...ili nakon što se to dogodilo.
Je li se to dogodilo više od jedanput... koliko često...kad je bilo prvi put...kad je bilo zadnji puta...

**KOMPJUTOR, PORNOFILM, PORNOČASOPIS, DRUGE VRSTE
PORNOGRAFSKOG MATERIJALA IMAJU LI NEŠTO SLIČNO S ONIM
ŠTO TI SE DOGODILO?**

DA LI TI SE NEKAD PRIJE DOGODILO NEŠTO SLIČNO?

**PITANJA OD SUDA – SPECIJALNE ODREDNICE ČINJENICA,
OKOLNOSTI**

ZAKLJUČAK:

Ima li još nešto što bi mi htio/htjela reći?
Što bi ti napravila kad bi ti se takvo što još jednom dogodilo (rekla nekome)
Zahvalite djetetu na dolasku i razgovoru.

POMOĆNA SREDSTVA

Anatomske lutke

Lutke su najpogodnije kao sredstvo za djecu u dobi od 2 do 6 godina, iako se mogu upotrijebiti kod djece svake dobi. Preko njih dijete će se lakše izraziti, pokazati aktivnost koju nije u stanju adekvatno verbalno uobličiti. Do sada nema znanstveno potvrđenih načina kako se ispravno ili neispravno postupa s lutkama unutar intervjua. No, način njihove upotrebe određuje različite funkcije anatomskih lutke (**Everson i Boat**, u tisku):

- kao tješitelj,
- lutka kao ledolamac,
- lutka kao anatomski model,
- lutka kao pomoć u demonstraciji i
- lutka kao stimulans dosjećanja.

Lutke su, međutim, naročito odvjetnici obrane i njihovi eksperti – svjedoci, proglašavali sugestivnim sredstvima. Niz dosad provedenih istraživanja pokazao je da anatomske lutke ne dovode do seksualno obojenih odgovora kod djece koja nisu imala prethodna seksualna znanja. U nekoliko studija (A. Sivan, D. Schor, G. Koepl, L. Noble, 1988.) komparirani su odgovori djece za koju se vjerovalo da su seksualno zlostavljana s odgovorima djece kod koje to nije nađeno. Prvi su se mnogo jasnije seksualizirano igrali s lutkama nego djeca druge grupe (L. Jampole, K. Webber, 1987.; S. Wite, G. Strom, G. Santilli, B. Halpin, 1986.) No, s druge strane, mnoga djeca koja su bila seksualno zlostavljana ne ulaze u seksualizirane igre s lutkama. Upravo stoga, konačan zaključak o seksualnom zlostavljanju ne može se formirati meritorno na osnovi toga što dijete radi s lutkom. Djeca mogu naučiti o seksualnim aktivnostima na mnoge druge načine osim da budu seksualno zlostavljana, npr. međusobnim interakcijama s drugim vršnjacima, gledanjem erotskih i pornografskih sadržaja, preko seksualnog odgoja u školi. Stoga, ako dijete spontano demonstrira seksualnu aktivnost s lutkom, ispitivač treba postaviti pitanja kojima će razjasniti izvor njegova saznanja. Primjerice, ako dijete stavi penis muške odrasle lutke u vaginu dječje anatomske lutke, to je ponašanje svakako sugestivno, ali se po njemu ne može zaključivati. Kao odgovor na neku takvu demonstraciju, ispitivač može pitati: “Tko to radi?” u nastojanju da sazna je li dijete ili nije bilo seksualno zlostavljano.

Anatomske se lutke kritiziralo da nisu bile podvrgnute postupku vrednovanja komparativno s rezultatima psihologijskih testova. Lutke su proučavane upotrebom na općoj populaciji djece i tek na malom broju studija koje su komparirale odgovore djece koja su bila seksualno zlostavljana s onima koja to nisu (Everson, Boat). Kako god, lutke nikad neće postati psihologijski test, ne više nego što je to primjerice lutka Barbie. Anatomske lutke treba shvatiti samo kao sredstvo preko kojeg ispitivač komunicira s djetetom te na taj način olakšavaju verbalnu komunikaciju.

Lutke svakako nisu magični instrument koji razlikuje seksualno zlostavljanu djecu od one koja to nisu. Mali broj studija komparirao je anatomske lutke s ostalim sredstvima, npr. običnim lutkama. Nije se pokazala prednost ni jedne vrste lutaka. Stručnjaci koji se bave klinički problematikom seksualno zlostavljane djece zaključuju: za malu djecu lutka može biti prihvatljivije sredstvo od razgovora, naročito lutke koje su kompliciranije oblikovane, jer omogućavaju djetetu interakciju s igračkom, dakle aktivnost koju djeca vole i razvijaju prije razvoja govora. Specifični dijelovi lutke mogu poslužiti kao poticaj za dosjećanje čina seksualne zlostave. Njihove genitalije, dojke, otvorene usne, otvoreni analni otvori, otvaraju mogućnost za puno precizniju komunikaciju nego govor ili neke uobičajene lutke. Za mnogu djecu koja su razvila dostatan jezični opseg i strukturu bit će lakše pokazati što žele s lutkom nego to isto izreći.

Lutka se može uvesti u ispitivanje na različite načine. Jadan od scenarija je način u kojem dijete spontano započinje igru s lutkama. Neki ispitivači ostave

odjevene lutke dostupne djetetu u sobi. Dijete će ponekad uzeti lutku i započeti igru s njom. Ovisno o fazi intervjua, ispitivač može ohrabriti dijete da pregleda lutke pozornije. Taj proces može uključivati upotrebu više lutaka, obično četiri, može uključivati njihovu identifikaciju, predstavljaju li one odrasle osobe ili djecu, njihovo razodijevanje, identifikaciju dijelova tijela uključujući i intimne dijelove. Na takav način lutke se upotrebljavaju kao poticatelji dosjećanja.

Ispitivač može interpretirati neobične reakcije na lutke, npr. prezentaciju straha ili seksualizirano ponašanje, kao indikaciju za moguće seksualno zlostavljanje, te će kasnije razjasniti to ponašanje. Djetetu se može postaviti pitanje zašto ga te lutke toliko uznemiruju. Ako je zabilježeno seksualno ponašanje, dijete može biti upitano tko to radi, kao nastavak pitanja o samom činu koje je dijete demonstriralo.

Vrlo često pokazivanje genitalija na lutki može poslužiti kao faktor dosjećanja i rezultirati činjenicama o seksualnom zlostavljanju ili nečemu što indicira napredno seksualno znanje. Ponovo će se ispitivač usmjeriti na te vodilje pitajući dijete specifičnije.

Kad se ne pojave neki važne reakcije na lutki s genitalijama, kad one ne donesu neke važne informacije, ispitivač ih može upotrijebiti kao anatomski model. Upotrebom imena što ih dijete daje dijelovima tijela, posebice intimnim, ispitivač postavlja pitanja o lutkama i genitalijama. Važno je da ispitivač ima u svom repertoaru načine da se približi djetetu, ali mora dopustiti djetetu onoliko vremena da odgovori i otkloni prepreke u ispitivanju.

Primjeri:

“Tko ima pišu?”, “Jesi li ikad vidio ičijeg?”, “Čijeg pišu si vidio?”, “Jesi li ikad vidio da je nešto izašlo iz piše?”. Ako dijete odgovori pozitivno slijedi pitanje: “Koje je boje to bilo?”. Ako dijete kaže bijele, kao mlijeko ili kao bale, “Jesi li to ikad imao negdje na sebi ili u sebi?”

“Je li netko nekad nešto pokušao raditi s tvojom pišom?”, “Što je pokušao raditi?”, “Možeš li mi pokazati s lutkama?”

“Je li ikad netko želio da ti radiš nešto s njegovom pišom?”, “Možeš li mi pokazati s lutkama što je želio da ti radiš?”, “Jesi li to radio?”

“Znaš li kako se piša osjeća?” “Da li se ona ikad mijenja?” “Da li ikad postaje veća?” “Jeli tvrda ili meka?”, “Da li visi prema dolje ili stoji prema gore?”, “Možeš li mi pokazati s lutkom kako to ide?”

Slična pitanja u mnogim slučajevima mogu biti postavljena o drugim genitalijama i o anusu. Treba biti oprezan u postavljanju pitanja o erekciji, ejakulatu, kakvog je okusa ejakulat kad nema dostatnih informacija da dijete raspoláže s dovoljno znanja odnosno informacija. To će uvesti okolnosti tijekom kojih ispitivač uvodi dijete u naprednija seksualna znanja.

U slučajevima kad dijete spontano uzme lutke, one mogu biti upotrijebljene i na druge načine, a ne samo kao anatomski model: umjesto da se dijete ispituje

o njegovim osobnim iskustvima, jednom kad je lutka razodjevena, dijete se može upitati što se može dogoditi lutki, lutka može dobiti ime (drukčije ime od djetetova), i onda ga pitati za njegovo iskustvo. To može napraviti razgovor manje napetim. Umjesto da pitamo djevojčicu o njenoj vlastitoj vagini, ispitivač može pitati o “pipici te djevojčice”. Ako je dobivena pozitivna informacija, važno ga je upitati što se dogodilo toj djevojčici, ako da, s kim.

Komparabilna pitanja mogu se postaviti o razodjevenoj lutki, radije nego o njezinim dijelovima.

Primjeri:

“Što oni rade kad imaju skinutu odjeću?”, pozvati dijete da pokaže.

“Da li mama i tata nešto rade kad su goli?”

“Pokaži mi kako se kupaju”

“Da li tata ikad radi nešto djevojčici kad je gol?” Ako dijete potvrdi: “Možeš li mi to pokazati?”

Potrebno je naglasiti da ako dijete iznosi bilo kakvo znanje o seksualnoj aktivnosti, ispitivanje mora potvrditi da dijete govori o vlastitom iskustvu.

Drugi način na koji lutke mogu biti upotrijebljene jest kad ih se uvodi tijekom zastoja u razgovoru. U tom kontekstu lutke se mogu upotrijebiti kao demonstracijska pomoć. Više je načina kad se mogu upotrijebiti na taj način. Ako dijete kaže: “Ne želim pričati o tome”, ispitivač može zamoliti dijete da to pokaže ako bi mu to bilo lakše. Lutke mogu biti iskorištene da razjasne detalje iz razgovora, primjerice što stvarno znači “drmati”. U trećem slučaju, lutke mogu biti korištene kao način razjašnjenja dječjih verbalnih postavki. Posebno je važno, posebno s djecom od 2 do 6 godina, dati im priliku da ono što su riječima izrekli razjasne s lutkama. S djecom od 6 i više godina, ispitivač može tražiti da dijete odabere način kako želi pokazati to što se desilo, s lutkama, nacrtati sliku ili ispričati.

Da bi predstavio lutke, ispitivač treba reći djetetu da ima neke lutke koje su nešto drugačije od drugih. Može odabrati važne odjevene lutke i može upitati dijete je li vidjelo takve lutke već prije, kao ove neodjevene. Alternativno, ispitivač može predstaviti jednu lutku, svući je kako bi pokazao djetetu kako je različita, i onda dati djetetu da odabere lutku kako bi je upotrijebio da “pokaže što se dogodilo”. Djeca mogu pokazati upotrebom dvije ili više lutaka, ili mogu upotrijebiti samo jednu i svoje vlastito tijelo.

Primjerice, od trogodišnje se djevojčice zatraži da pokaže uz upotrebu lutke, kako je njezin tata nju povrijedio. Djevojčica podiže neodjevenu odraslu mušku lutku i gura njegov penis u svoje međunožje, govoreći, mm, mm, mm.

U nekim situacijama, pitanja mogu biti postavljena kako bi objasnila specifične detalje kao npr.:

“Možeš li mi pokazati koliko daleko je njegov spol ušao u tvoja usta?”, “Je li nešto izašlo iz njegovog spola kad je to radio?”

“Možeš li se sjetiti u kojoj si sobi bila?”, “Jesi li bila na krevetu ili negdje drugdje?”, “Možeš li mi pokazati kako je to radio?”.

Neka djeca neće odgovoriti na molbu da pokažu čin zlostavljanja. Ispitivač može nastaviti s manje spontanom odabirom. Npr. dijete može biti zamoljeno da označi mjesto na anatomskoj lutki djetetu na kojem se nešto dogodilo njemu i ako dijete ne označi, može biti upitano što se zapravo dogodilo. Slično, ispitivač može zamoliti dijete da označi dio tijela koji je upotrijebljen u činu zlostave, na anatomskoj odrasloj lutki, pretpostavljajući da se neka zlostava dogodila. Ako dijete označi dio tijela, tada ga se zamoli da demonstrira što se stvarno dogodilo.

Konačno, ako nisu dobivene informacije koje su opisane, ispitivač može postaviti djetetu pitanja u da-ne formi, uz ispitivačevo pokazivanje dijelova tijela na lutki djetetu. Alternativno se može koristiti lutkom odrasle osobe, pokazivati dijelove tijela koji su možda bili upotrijebljeni i pitati dijete pitanja da-ne tipa. Kako bismo izbjegli mogućnost dobivanja nepouzdanih, socijalno očekivanih odgovora kakvi se mogu polučiti upotrebom da-ne pitanja, brzo moramo prijeći na pitanja otvoreno-zatvorenog tipa. Dakle, ako je dobiven konformistički odgovor, ispitivač treba prijeći na više otvoreno-zatvorenih pitanja.

Lutke se mogu uvesti bez obzira na otvaranje djeteta. Ako nije iskazana nikakva mogućnost za razgovor o seksualnom zlostavljanju, neki će profesionalci uvesti lutke usprkos tome što se nalazimo u sredini intervjua. Drugi pak preferiraju uvesti lutke prije da bi izmamili materijal o eventualnom seksualnom zlostavljanju. Kad se upotrebljavaju na taj način, lutke služe kao stimulacija sjećanja ili dijagnostička rešetka, ali njihova najvažnija upotreba je kao anatomskog modela.

Neki stručnjaci koriste se lutkama kako bi identificirali intimne dijelove tijela (gdje je u redu dirati sebe nasamo, ali gdje te drugi ne smiju dirati), ili dobra ili loša mjesta za diranje. Ponekad je dodir identificiran kao dobar (npr. zagrljaj), loš (pljuska) i varljiv – koji se osjeća dobrim, ali je loš jer je intimna regija. Dijete se upita o iskustvima dodira u intimnim regijama ili lošem ili “varljivom” dodirivanju.

Na primjenu koncepta dobrog i lošeg dodira stavljene su mnoge primjedbe, ali se on ipak koristi unatoč tim razlozima. Prva negativnost koja se navodi jest da je termin dodir konfuzan za malu djecu i može zatvoriti razgovor o nekim tipovima aktivnosti (npr. lizanje objekta ili kažnjivo nametanje). Drugo, termini dobro i loše mogu biti suviše neodređeni i ne mogu specificirati uključene dijelove tijela. Treće, upotreba termina dobro i loše za označavanje grudi, genitalija i anusa može dovesti do negativne percepcije intimnih dijelova tijela. Unatoč tome, ti pogledi na “dobre i loše” dodire predstavljaju profesionalne preferencije, prije svega jer dosad nisu izvedeni dokazi da upotreba !dobar/loš dodir! kontaminira ili obezvrjeđuje intervju.

Anatomske crtanje

Anatomske crtanje je metoda upotreba slika odraslih i djece, muškaraca i žena, u različitim razvojnim fazama – starost, odrasla dob, adolescencija, pubertet i predškolski period, bez odjeće i s primarnim ili sekundarnim oznakama spola. Ti crteži mogu imati frontalnu poziciju prezentiranu na jednoj strani i stražnju poziciju na drugoj. Upotrebljavaju se kao predložak; u svakom intervjuu upotrebljavaju se nove, upotrebljive slike.

Zbog više razloga, upotreba anatomske crtanja paralelna je upotrebi specifičnih anatomske lutaka. Anatomske crtanje je primjenjivo na djecu iste dobi kao i lutke, obično je upotrebljivo i s djecom vrlo male dobi kao i s većom djecom. Pogodne slike odabiru se za svako dijete ili intervju. Dijete se zamoli da označi ili pokaže na crtežu na dio tijela koji je bio uključen.

Teškoće sa slikama su u tome da je djetetu mnogo teže naznačiti bilo kakvo seksualno ponašanje sa slikama. Unatoč tome, dijete može nacrtati odjeću na slikama redom, tako da demonstrira kako je ona bila skinuta, staviti jedan crtež na drugi da pokaže “guranje” ili “skakanje”, nacrtati linije i oznake između genitalija na način da naznače međusobni odnos.

S druge strane, anatomske crtanje ima jasnu prednost jer predstavlja trajni vizualni zapis. Ono postaje dio zapisa intervju te se na taj način prihvaća u sudnici kao dokaz. No, u svakom slučaju, crteži nisu atraktivni kao lutke.

Zbog potencijalne upotrebe crteža kao dokaza, preporučljivo je profesionalcima staviti što više informacija na sam crtež. Ispitivač treba reći djetetu da napiše ime osobe koju crtež predstavlja, ako to dijete može. Ako dijete ne zna pisati, ispitivač će napisati ime. Ispitivač će potaknuti dijete da napiše ili nacrti na slici ono što je ilustrativno za sam čin zlostavljanja. Primjerice ako dijete indicira da je počinitelj upotrijebio prst da povrijedi vaginu, dijete ili ispitivač zaokružiti će ili označiti na crtežu drugog lika određeni prst, onaj koji je ušao u vaginu. Profesionalac treba napisati na sliku postavljeno pitanje i dječji odgovor. U situaciji u kojoj se seksualno zlostavljanje događalo za vrijeme dnevne brige, četverogodišnja djevojčica označava penis, glavu i stopalo na anatomske crtežu koji predstavlja njenog malog brata. To su bila “loša” mjesta na kojima je “učitelj radio loše stvari”. Pitanja i djevojčini šapatom izrečeni odgovori napisani su pokraj penisa na slici koja predstavlja njezina brata.

Ispitivač: “Tko je napravio nešto njegovom penisu?”

Dijete: “gđica Ruža”

Ispitivač: “Što je ona napravila?”

Dijete: “Tukla ga je.”

Ispitivač: “Kako znaš?”

Dijete: “Vidjela sam je.”

Crtanje slika

Nekoliko je “kliničara” iznijelo opservacije o karakteristikama crteža seksualno zlostavljane djece (A. Burges, M. McCausland, W. Wolbert, 1981.; A. Yetes, L. Beutler, M. Crago, 1985.), ali nema sistematske analize na tom planu. Različiti tipovi slika mogu biti korisni kao sredstvo tijekom izvođenja intervju. Crtanje je najupotrebljivija dijagnostička tehnika za školsku djecu. Čak i djeca u dobi od četiri, u nekim slučajevima i tri godine, mogu proizvesti upotrebljivu sliku ako su iskazani različiti dijelovi slike i ako su objašnjenja napisana na slici. Pa i neki adolescenti će odabrati crtanje crteža onog što se desilo, radije nego da o tome govore.

Crtež može dati vrijedne informacije o mogućem seksualnom zlostavljanju. Npr. crtanje može reducirati napetost, dati uvid u ostale okolnosti dječjeg okruženja pored seksualne zlostave, pokazati opće funkcioniranje djeteta.

Ispitivač može upotrijebiti slike indirektno ili direktno da bi dobio informacije koje su vezane uz viktimizaciju djeteta. Različite upute djetetu da nacrtaju nešto indirektno rezultiraju različitim nalazima:

- “Nacrtaj neku sliku.”
- “Nacrtaj mi sebe.”
- “Nacrtaj mi sliku čovjeka.”
- “Nacrtaj mi sliku svoje obitelji.”
- “Nacrtaj mi sliku kad tvoja obitelj nešto radi.”
- “Nacrtaj mi sliku (mogućeg zlostavljača).”

Ponekad se na crtežima bilježi seksualni kontekst – genitalije ili seksualni akt. Ako se to dogodi, treba pitati dijete o tom detalju. Dječji odgovor može dati informaciju o činu seksualnog zlostavljanja. Primjerice, petogodišnja djevojčica, kad je upitana da nacrtaju nešto, nacrtaju sliku oca s velikim pišom (penisom). Kad je se upita što je to “piša” i je li ikad vidjela neku, ona će eventualno opisati kako je njen otac uzima u svoj krevet i mazi nju kao što mazi i sebe.

Alternativno, poticanje djeteta da priča o slici koju je nacrtalo, može polučiti informacije o zlostavljanju. Npr. ispitivač može pitati što se dešava na slici ili što usrećuje osobe na slici, ili ih rastužuje, ljuti, plaši..., petogodišnjak crta sliku svoje majke i majčinog prijatelja i šara preko slike. Kad je upitan zašto to radi, dijete kaže da šaranje znači da su imali seks.

Ako dijete propušta dati bilo kakvu informaciju o seksualnom zlostavljanju odgovarajući na upite o crtežu, pažnja treba biti posvećena dječjoj interpretaciji. Gotovo sve specifičnosti crteža i druge informacije o slučaju moraju biti uzete u razmatranje, crtež genitalija ne znači nužno da je dijete bilo seksualno zlostavljano, tužni crtež može biti uzrokovan različitim faktorima.

Dobiveni crtež bit će dokazni materijal ako je dijete dalo informaciju direktno i može se upotrijebiti onda kad je dijete indiciralo da se nešto dogodilo.

- “Nacrtaj mi sliku (identificiranog zlostavljača).”
- “Nacrtaj mi sliku gdje se (zlostavljanje) dogodilo.”
- “Nacrtaj mi sliku što je (zlostavljač) radio.”
- “Nacrtaj mi sliku (stvari ili dijela tijela) koji je upotrijebio.”

Ti se upiti mogu koristiti kad dijete ima teškoća ispričati, kad postoji potreba da dijete razjasni što je reklo ili demonstriralo ili kad ispitivač želi usporediti zaključke upotrebom medija crtanja.

Da bi prišao takvoj evaluaciji, ispitivač treba pitati dijete da li bi radije nacrtalo to o čemu ne želi pričati. Ako dijete kaže da se ne sjeća najbolje, treba ga upitati da nacrtaj mjesto gdje se zlostavljanje dogodilo, što bi moglo potaknuti dosjećanje detalja i osloboditi dijete da priča o zlostavljanju.

Crteži mogu biti korisni da razjasne kojim se sredstvima ili dijelovima tijela koristio zlostavljač i što se desilo. Primjerice, petogodišnjakinja s vaginalnom povredom rekla je da je instrument koji je bio korišten tijekom njezina zlostavljanja bio “tatin štap”, ali nije mogla dati specifične detalje. Policijski istražitelj tražio je da to nacrtaj i ona je nacrtala nešto što je “moćno”. Njezina je majka rekla gdje se taj predmet može u kući naći, i istražitelj je na taj način dobio nedvojbeni fizički dokaz zlostavljanja.

Anatomske dječje crteže postaju dijelovi zapisa slučaja i mogu biti dodani u dokazni materijal. Stoga, ispitivač treba poticati dijete da nacrtaj različite crteže i upiše važne komentare. Ako dijete to ne može uraditi, ispitivač će označiti crteže.

Kuća lutaka

Vrlo je malo pisano o kući lutaka kao sredstvu koje se upotrebljava tijekom intervjuja djece koja su bila seksualno zlostavljana. Unatoč tome mnogi stručnjaci za mentalno zdravlje njome se koriste u istražnim intervjuima. Posebno je upotrebljiva s predškolskom djecom (Faller).

Veće kuće lutaka, s potrebnim namještajem i ljudima visokim 3-6 inča (1 inč = 2,54 cm), jesu optimalne. Ta veličina ljudi omogućuje djetetu da pokaže aktivnosti i ispitivaču da ih vidi. Većina ljudi iz kuće lutaka nema odjeću koja se skida, što otežava djetetu da pokaže neke seksualne aktivnosti, ali kuća lutaka daje bolje mogućnosti da upoznamo kontekst seksualnog zlostavljanja, mnogo bolje nego preko drugih sredstava.

Kao i crtanje, igra u kući lutaka ima cilj doći do podataka o mogućem seksualnom zlostavljanju. Npr. kuća lutaka može biti upotrijebljena za dobivanje informacija o tome kako dijete razumije nešto, kako većina djece percipira obitelj i obiteljske aktivnosti. I ponovo kao i crteži, kuća lutaka može biti upotrijebljena indirektno i direktno za dobivanje informacija o mogućem seksualnom zlostavljanju.

Indirektna upotreba može uključivati promatranje djetetove igre u kući lutaka i potom komentiranje ili postavljanje pitanja naročito kad se tema moguće odnosi na seksualno zlostavljanje. Npr. dijete može opetovano stavljati lutku ženskog djeteta u krevet s lutkom odrasle muške osobe. Ispitivač treba pitati što se dešava kad idu spavati.

Ispitivač može upotrebljavati kuću lutaka više direktno da bi dobio informacije je li dijete bilo izloženo mogućem zlostavljanju. Npr. ako saznanja idu u smislu da se zlostavljanje dogodilo u kući, ispitivač će organizirati kuću lutaka tako da članovi obitelji budu raspoređeni po sobama na način koji se pretpostavlja da su bili tijekom čina zlostave. To bi dijete moglo podsjetiti na doživljenu situaciju te omogućiti otkrivanje zlostavljanja.

Kontekstualne informacije smještene u kuću lutaka mogu uključivati scenarij oko vremena za počinak ili gledanja televizije i upit djetetu da pokaže što se dešava u vrijeme odlaska na spavanje ili gledanja televizije ili druga važna pitanja.

Svaki ispitivač **po završetku intervjuja** ima obvezu preispitivanja i analize intervjuja s djetetom koji je proveo. Zato su konstruirane posebne liste kojima je moguće valorizirati učinjeni postupak. Jedna od takvih lista je i ona koju je sastavila Anne Graffam Walker 1995. a sadržava pitanja vezana uz način prezentacije činjenica djetetu, upotrebu jasnog rječnika, način postavljanja pitanja djetetu, slušanje njegovih odgovora kao i opće bilješke o načinu postavljanja pitanja primjerenim dječjem iskustvu i sposobnostima, sagledavanja samog sebe kao ispitivača. Na jednak način, nužno je da ispitivač prije provođenja intervjuja razvije protokol koji će predvidjeti razmatranje određenih sadržaja u različitim fazama intervjuja. Takva prethodna priprema treba obuhvatiti i pitanja svih stranaka u sudskom procesu (državnog odvjetnika, odvjetnika obrane, suca). Na taj će se način omogućiti dobivanje odgovora na pitanja svih stranaka od djeteta svjedoka /oštećenog, a istodobno će to biti izvedeno u kontekstu u kojem je razvijeno povjerenje djeteta prema ispitivaču, uspostavljen doživljaj sigurnosti, bez prekidanja tijeka intervjuja zbog eventualnih "upadica" drugih osoba tijekom intervjuja.

Ceci i Bruck učinili su 1996. god. respektabilnu analizu svjedočenja djece na sudu. Njihovi su zaključci sljedeći: Predškolska djeca sposobna su dati relevantno svjedočenje, ali su mnogo sugestivnija nego starija djeca, koja su pak sugestivnija nego odrasle osobe. Upotrebom sugestivnih tehnika i pitanja djeca mogu biti navedena da iznose ne samo pogrešne već i periferne detalje, iskriviti glavne činjenice. Ne postoji Pinokio test koji bi odredio koja su iskrivljenja u izjavi nastala nakon ponavljanih ispitivanja sugestivnim tehnikama, kao učinci takve sugestivne procedure. Da bi se sve to izbjeglo, potrebno je učiniti, što god je brže moguće, intervju s djetetom elektronički zapisan, najbolje već u prvom intervjuu. Kako su se anatomske lutke pokazale nedovoljno učinkovite u razlučivanju seksualno zlostavljane djece od one koja to nisu, one se ne mogu koristiti dijagnostički, pa naravno ni forenzički.

Efekti loše urađenog intervju s djetetom su mnogostruki. U prvom redu može se dogoditi da se ocjena ispitivača uzme kao relevantna: ispitivač vjeruje da zna što se dogodilo i traži od djeteta da to ponovi, ignorira sve ono što ne ulazi u njegov koncept. Ako dolazi do opetovanog ponavljanja istog pitanja, može se dogoditi, naročito kod mlađe djece, da ona promijene svoj odgovor bez obzira na njegovu točnost. Dječje izjave često mogu biti zagađene stereotipnim sugestijama ispitivača (ili drugih ljudi prije ispitivača). Primjerice stereotipom "počinitelj je loš čovjek". Jednako tako negativan učinak ima zahtjev ispitivača da dijete vizualizira ili si zamisli činjenice koje su se dogodile. Radi se zapravo o poticaju da dijete sastavi koherentnu, ali izmišljenu konstrukciju nekog događaja. Djeca često mogu inkorporirati iskustva druge djece ili odraslih ljudi u vlastito sjećanje iako ga ona nisu osobno iskustila (pritisak grupe). Utjecaj mišljenja odraslih ljudi koji ih okružuju (roditelja, rodbine, susjeda, ali i policijskih službenika, sudaca, medicinskog osoblja) također može izvršiti svojevrsnu modifikaciju djetetova sjećanja.

Ceci i Bruck smatraju da terapeut, forenzički ispitivač i svjedok-ekspert moraju biti različite osobe. Potrebno je da svjedok ekspert odnosno vještak koji će utvrditi psihološki status djeteta bude stručnjak za mentalno zdravlje i socijalne znanosti kako bi se umanjila neslaganja između vještaka koji procjenjuju jesu li djeca bila zlostavljana ili ne. To se može postići jedino primjenom znanstvenih metoda evidencije za svoje procjene kako to ne bi bio zaključak "forenzičkog astrologa".

Intervju s djetetom samo je krajnji način prikupljanja dokaza da se čin zlostavljanja dogodio. On se provodi u situacijama kada za to nema drugih materijalnih dokaza ili kada druge osobe (odrasle) uskraćuju svoj iskaz. Osjetljivost djeteta, njegova ranjivost i traumatiziranost razlozi su zbog kojih je nužno da taj postupak vode osobe koje su psihologijski educirane. Neželjeni efekti u obliku dodatne traumatizacije, nevladanja terapijskim znanjima i metodama kojima se može sanirati neželjeni traumatski učinak tijekom samog intervju mogu se izbjeći ukoliko se postupak ispitivanja provede na način kako je izloženo.

LITERATURA

1. Judith K. Adams: Interviewing Methods and Hearsay Testimony in Suspected Child Sexual Abuse Cases; Questions of Accuracy; IPT- Institute for Psychological Therapies; July, 2000. Volume 9. Numbers 1,2
2. Ethel Amacher, M.S.W.: Interviewing the Child Victim, University of Georgia, Center for continuing education, 2001.
3. Ethel Amacher, M.S.W.: Interviewing the Child Victim-Outline, University of Georgia, Center for continuing education, 2001
4. Ethel Amacher, M.S.W.: Extended Assessment of the Child Victim, University of Georgia, Center for continuing education, 2001

5. Connie N. Carnes, M.S.: The National Children's Advocacy Center (NCAC) Extended Forensic Evaluation Model, University of Georgia, Center for continuing education, 2001.
6. Stephen J Ceci, Ph.D. & Maggie Bruck, Ph.D. : Jeopardy in the Courtroom: A scientific Analysis of Childrens Testimony, American Psychological Association , 1996.
7. K.C. Faller, "Is the Child Victim of Sexual Abuse Telling the Truth?" Child Abuse and Neglect 8 (1984): 473-481.
8. G. Goodman and A. Clark-Stewart, "Suggestibility of Children's Testimony: Implications for Sexual Abuse Investigations," in J. Doris, ed., The Suggestibility of Children's Recollections (Washington, DC: American Psychological Association, 1991).
9. Anne Graffam Walker : Check list for Interviewing/Questioning Children, University of Georgia, Center for continuing education, 2001
10. C. Curtis Holmes, Ph.D. : The Overall Goals of Forensic Intervention Steps, University of Georgia, Center for continuing education, 2001.
11. Dale L. Koons : The forensic Interview of Children, University of Georgia, Center for continuing education, 2001
12. Nancy A. McGarrah , Ph.D. : Psychological Assesment of Alleged Child Sexual Abuse Victims, University of Georgia, Center for continuing education, 2001.
13. National Clearinghouse on Child Abuse and Neglect Information: Techniques For The Child Interview And A Methodology For Substantiating Sexual Abuse, February,2003.; nccanch@calib.com
14. Janny Manders: The Sexual Abuse of Children with Disabilities, Institute on Human Development and Disability College of family and Consumer Sciences, The University of Georgia,2002.
15. Julie Medlin : Formal Assesments – testing, University of Georgia, Center for Continuing Education, 2001.
16. Cordisio Steele, L & Carnes, C.N. : Child Centred Forensic Interviewing, National Childrens Advocacy Center , 2002.
17. Santa Clara County : Childrens Interview Center, Child Abuse Council of Santa Clara County , 1999.
18. Poole, D.A.& Lamb, M.E.: Investigative Interviews of Children: A Guide for Helping Professionals, Washington, DC: American Psychological Association, 1998.
19. J. Yuille, "The Systematic Assessment of Children's Testimony," Canadian Psychology 29 (1988): 247-259.
20. Zorić, J. : Forenzički intervju, X godišnja konferencija psihologa RH, Sažeci radova, Plitvice, 2002.

Summary

THE FORENSIC (STEP-BY-STEP) INTERVIEW (methods and techniques of interviewing a child for the needs of criminal prosecution and proceedings)

The Criminal Procedure Act of the Republic of Croatia (Official Gazette 62/03) lays down that in the course of criminal proceedings the interrogation of a child or a minor as witness and injured person is conducted in the presence of a psychologist, educator or other professional, and the statement should be recorded with the aid of audio-visual equipment, all with the purpose of protecting the injured minor from further victimisation and multiple interrogations which

could lead to the contamination of evidence. The implementation of these provisions has not yet come alive in our judicial practice in a satisfactory manner from the standpoint of psychology, which would ensure the obtaining of an unbiased, reliable statement by the child, which would represent conclusive evidence, while at the same time protecting the child from multiple victimisation and occasioning the least stress to the child. The Article lays down the determinants for implementing a step-by-step interview which was developed by John Yuille and which meets the stated requirements. The paper also discusses the methods and techniques of conducting the interview, which are used to ensure a non-suggestive approach as a prerequisite for obtaining a reliable statement.